DOI: 10.5937/voidelo1807041V

NATO I ZAPADNI BALKAN

Dejan V. Vuletić*
Univerzitet odbrane u Beogradu,
Institut za strategijska istraživanja

Nakon završetka Hladnog rata, NATO je proširio mehanizme i načine delovanja u različitim delovima sveta. Zapadni Balkan je bio i ostao tema od posebnog interesa i značaja za NATO. Svojim delovanjem, pre svega reaktivnim, u poslednjoj dekadi dvadesetog i u dvadeset prvom veku, NATO je sebi pripisao ulogu „mirotvorca" na Zapadnom Balkanu i nezaobilazni je faktor u rešavanju bitnijih spornih pitanja između sukobljenih strana. NATO podržava evroatlantske integracije Republike Srbije, otvoreni su za produbljivanje saradnje kao i eventualno članstvo Republike Srbije u NATO, dok se opredeljenje Srbije za vojnu neutralnost ne posmatra kao prepreka u saradnji.

Ključne reči: *NATO, Zapadni Balkan, Republika Srbija*

Uvod

Zapadni Balkan podrazumeva regiju koju čine novonastale države na prostoru bivše SFRJ, iz kojih je izuzeta Slovenija, a pridodata Albanija. Pojam Zapadni Balkan je novijeg datuma, a početak njegovog korišćenja je najpre bio neformalan, da bi u kratkom vremenu bio opšteprihvaćen kao zvaničan naziv u međunarodnoj politici, pa i pojedinim međunarodnim dokumentima.[1] Uvođenje termina Zapadni Balkan gotovo da se poklapa sa postepenim razvojem regionalnog pristupa Evropske unije prema regionu koji je bio više godina opterećen sukobima.[2] Termin Zapadni Balkan je uvela Evropska unija, definišući svoju strategiju kroz poseban program ekonomske, finansijske, političke, ekspertske i druge pomoći prema tom delu Balkana. Zapadni Balkan nije ni geopolitička, ni geostrateška kategorija. On je isključivo praktični političko-ekonomski termin, odnosno, zajedničko određenje za jedan deo država regiona jugoistoka Evrope.

Pored toga, treba napomenuti da države Zapadnog Balkana nisu učestvovale u stvaranju pomenutog termina niti su same sebe svrstale u njegov okvir. Takođe, nisu sve zemlje ovog regiona saglasne sa njihovim svrstavanjem u Zapadni Balkan, bez obzira da li se radi o kolokvijalnom govoru ili zvaničnim dokumentima. Tako je na primer Republika

* Pukovnik dr Dejan Vuletić je naučni saradnik i rukovodilac je složenog projekta. dejan.vuletic@mod.gov.rs

[1] O istoriji upotrebe termina „Zapadni Balkan", šire videti u Predrag Svilar, Zapadni Balkan - politički kontekst i medijska upotreba, Sociološki pregled, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2010, str. 503-540.

[2] Dragan Đukanović, Zapadni Balkan: Od sukoba do evrointegracija, Godišnjak 2009, godina 3, broj 3, Fakultet političkih nauka, Beograd, str. 496.

Hrvatska žestok protivnik svakog svrstavanja u region Balkana pa prema tome i u region Zapadnog Balkana, naročito nakon prijema u Evropsku uniju 2013. godine. Postavlja se dakle pitanje, da li je Hrvatska nakon prijema u EU i dalje zemlja Zapadnog Balkana, ili više nije? Ako nije, da li region Zapadnog Balkana čine preostale zemlje, i šta će se desiti kada i neka od njih pristupi Evropskoj uniji.

Geopolitička nestabilnost na Balkanu ima duboke istorijske korene. Više od milenijuma brojnih upada, osvajanja i migracija stvorilo je jedinstvenu i najrazličitiju mešavinu naroda i etničkih grupa koji govore različite jezike i ispovedaju različite religije.[3] Region Zapadnog Balkana karakterističan je i po tome što se na njemu sudaraju tri civilizacije, vere i kulture. Region karakterišu podeljenosti, suprotnosti, granični problemi, teritorijalne pretenzije i nacionalne, verske i političke isključivosti. Sve zemlje regiona Zapadnog Balkana, osim Srbije i Makedonije, imaju izlaz na Jadransko more.[4]

Zbog geografskog položaja i značaja, kroz istoriju su se na prostoru regiona Zapadnog Balkana sukobljavali interesi svetskih sila. Sukob interesa u spoju sa večitim težnjama naroda regiona za što većom teritorijom i problemima međusobnog razgraničenja bili su uzrok sporova i sukoba. Posledice tih sukoba su bile razaranja dobara i uništenje jednog dela populacije, a ispaštali su najviše sami narodi regiona. Tako je i raspadom SFRJ nastalo nekoliko, uglavnom nestabilnih, država sa brojnim nerešenim unutrašnjim pitanjima kao i određenim nesuglasicama sa susedima. Da bi ostvarile uticaj na region Zapadnog Balkana spoljne sile su često izigravale zaštitnike pojedinih naroda tog regiona. Svedoci smo da ni u dobu u kome živimo takav odnos nije promenjen.

Kada su umešani u sukob sa svojim susedima, balkanske elite obično nastoje da uključe svetske sile umesto da pokušaju da reše probleme bilateralno ili unutar regionalnog okvira. Problemi u regionu Zapadnog Balkana su, skoro kontinuirano, na dnevnom redu međunarodnih organizacija: UN-a, OEBS-a, EU-a, NATO-a i Saveta Evrope.[5]

Politika proširenja NATO prema Zapadnom Balkanu

Iako je bilo i drugačijih predviđanja, nakon završetka Hladnog rata NATO ne samo da je opstao nego se brzo prilagodio novim bezbednosnim izazovima u međunarodnoj zajednici, značajno proširio članstvo, opseg i mehanizme delovanja i van teritorija *(out of area)* zemalja članica.[6]

NATO je, prvim krugom proširenja, 1999. godine (Češka, Mađarska, Poljska) kao i drugim krugom proširenja, 2004. godine (Slovenija, Slovačka, Estonija, Letonija, Litvani-

[3] William T. Johnsen, Deciphering the Balkan enigma: Using History to Inform Policy, Strategic Studies Institute, U.S: Army War College, Carlisle, Pennsylvania,1995, pp. 9-60. u: Anton Bebler, How to deal with the Western Balkans, 2008, p. 64.
https://aab-edu.net/assets/uploads/2016/10/06-Anton-Bebler-anglisht.pdf

[4] Predrag Simić, Gordana Ilić, Zlatko Isaković, Ivan Krastev and Krassen Stanchev, The European Union, NATO and their Southeastern European Neighbors, Institute of International Politics and Economics, Konrad Adenauer Stiftung, Belgrade, 2002, pp. 13–30.

[5] Anton Bebler, op.cit, p. 73.

[6] Đana Luša, Politika širenja NATO prema Zapadnom Balkanu u dihotomiji racionalističke i konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa, Anali Hrvatskog politikološkog društva, Vol. 9, No. 1, Zagreb, 2013, s. 205-208.

ja, Bugarska i Rumunija) obuhvatio čitavu Srednju Evropu, ušao na područje Balkana i zahvatio Baltik, čime je napravljen mostobran prema geostrateški i energetski važnom regionu Kavkaza, Kaspijskog jezera i Crnog mora.[7] Novo, treće, proširenje NATO-a usledilo je 2009. godine kada su punopravne države članice NATO-a postale Hrvatska i Albanija a kasnije i Crna Gora 2017. godine.

Svoju moć i efikasnost NATO je pokazao sredinom 90-ih godina 20. veka uključivanjem u sukob na teritoriji Bosne i Hercegovine kada međunarodna zajednica, a naročito EU, nije bila u mogućnosti da uspostavi mir. Alijansa je sebi pripisala ulogu mirotvorca kako u Evropi tako i celom svetu.

Zapadni Balkan je oblast i tema od posebnog interesa i značaja za NATO. Već nakon prvog formalnog susreta ministara spoljnih poslova država članica NATO i EU, 30. maja 2001. godine u Budimpešti, izdato je zajedničko saopštenje o Zapadnom Balkanu gde se naglašava da su na Balkanu i NATO i EU ozbiljno angažovani u zajedničkim naporima koji vode ka jačanju bezbednosti, stabilnosti i regionalne saradnje. Strateški okvir zajedničkog delovanja NATO i EU u regionu Zapadnog Balkana postavljen je 29. jula 2003. godine objavljivanjem „Usklađenog pristupa za Zapadni Balkan". U pomenutom dokumentu se naglašava da će obe organizacije zajedno i usklađeno delovati, naglašavajući zajedničku viziju, kroz sprečavanje sukoba upravljanje krizama, borbom protiv terorizma, reformom sistema odbrane, jačanjem vladavine prava, kontrolom naoružanja i drugo. U Deklaraciji sa NATO samita u Rigi, novembra 2006. godine, se navodi uspešna saradnja NATO i Evropske unije na prostoru Zapadnog Balkana, uključujući onu koja je ostvarena aranžmanom Berlin-plus u vezi s operacijom Evropske unije *Altea.*[8]

U deklaracijama sa NATO samita poslednjih nekoliko godina (Lisabon 2010. godine, Čikago 2012. godine, Vels 2014. godine, Varšava 2016. godine i Brisel 2018. godine) se Zapadni Balkan percipira kao region od strateškog značaja i naglašava da NATO ostaje posvećen stabilnosti i bezbednosti tog prostora kao i podršci evroatlantskim integracijama zemalja u regionu. Ističe se da, demokratske vrednosti, vladavina prava i dobrosusedski odnosi i dalje igraju ključnu ulogu u održavanju trajnog mira i stabilnosti. Naglašava se da KFOR ostaje na Kosovu na osnovu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija da podrži stabilno, mirno i multietničko okruženje kao i da se kao posledica sve bolje bezbednosne situacije, KFOR kreće ka manjoj, fleksibilnijoj, odvraćajućoj prisutnosti.[9]

U septembru 2017. godine Vojni komitet NATO je zasedao u Tirani, gde se raspravljalo o situaciji na Zapadnom Balkanu, sa osvrtom na tzv. Kosovo, borbu protiv terorizma i novoj strategiji u Avganistanu. Tadašnji predsedavajući Vojnog komiteta NATO, general Petr Pavel je poručio da će „NATO nastaviti sa politikom otvorenih vrata " prema novim članicama.

---

[7] Isto.

[8] Zoran S. Šijan, Uloga politika bezbednosti država Zapadnog Balkana u utvrđivanju spoljnopolitičkih prioriteta posle 2000. godine (doktorska disertacija), Fakultet političkih nauka, Beograd, 2013, str. 374-377.

[9] Lisbon Summit Declaration, 19-20 November 2010,
https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm;
Chicago Summit Declaration, 20-21 May 2012,
https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en;
Wales Summit Declaration, 4-5 September 2014,
https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm; Warsaw Summit Communiqué, 8-9 July 2016,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm; Brussels Summit Declaration, 11-12 July 2018,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm

S' ciljem da se unapredi dostignuti nivo sposobnosti pojavljuju se novi koncepti, projekti i inicijative. Početkom 2011. godine generalni sekretar NATO, Anders Fog Rasmusen pokrenuto je inicijativu „pametne odbrane" (*Smart Defence Inititative*) tokom Minhenske konferencije o bezbednosti. Inicijativi je prethodila oštra kritika ministra odbrane SAD upućena evropskim saveznicima zbog značajnih smanjenja budžeta za odbranu što je svakako uticalo na njihovo angažovanje u zajedničkim operacijama. Koncept pametne odbrane predstavlja koordinaciju aktivnosti na povećanju bezbednosti za manje novca, pametnija ulaganja i unapređenje međusobne saradnje, odnosno zajedničko korišćenje raspoloživih kapaciteta i resursa. Takav koncept ne podrazumeva dodatnu štednju već koordinisano trošenje.

Primena koncepta pametne odbrane u zemljama Zapadnog Balkana je najevidentnija u domenu obuke i obrazovanja jer se uspostavljanjem saradnje država regiona u ovoj oblasti najefikasnije koriste nacionalni kapaciteti za obuku. Svakako treba pomenuti najavljeni projekat koncepta pametne odbrane između Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Makedonije o integrisanog sistema kontrole i nadzora vazdušnog prostora, finansiran delom iz NATO-a, a nastao u okviru inicijative Američko-jadranske povelje.

Mehanizmi saradnje u okviru NATO i EU pomažu u prepoznavanju potrebnih sposobnosti koje se mogu graditi kroz opredeljene partnerske ciljeve, saradnjom sa partnerskim državama i u okviru međunarodnih institucija. Iskustva drugih regiona su pokazala da se operacionalizacija saradnje kroz definisane mehanizme i koncepte najbolje sprovodi kroz regionalne inicijative i institucije.

Problemi Evropske unije i naročito svetska ekonomska kriza koja je snažno pogodila balkanske države kao i novonastala izbeglička kriza, oslabili su uticaj EU i NATO na Zapadnom Balkanu. Pored toga, uticaj EU i NATO-a na Zapadnom Balkanu se poslednjih godina suočava i sa konkurencijom novih regionalnih aktera među kojima se neke snažno suprotstavljaju širenju evroatlantske integracije na Balkanu.

Kontinuirano slanje vojnika i policijskih službenika iz zemalja Zapadnog Balkana u misije UN, NATO, OEBS-a i pod vođstvom EU jasno ukazuje na nameru zemalja u regionu da povećaju svoj angažman u mirovnim operacijama. Međutim, njihov doprinos mirovnim operacijama do sada je bio dominantno vojni, dok je slanje civila u međunarodne misije i organizacije tek u začetku.

NATO i EU su imali značajnu ulogu, zajedničkim delovanjem prilikom smirivanja krize u Makedoniji, nastale pobunom etničkih Albanaca 2001. godine. Posredovali su u prekidu oružanog sukoba između angažovanih vojnih i policijskih snaga Makedonije i pobunjenih albanskih grupa i realizovali pregovarački proces. NATO, EU i OEBS su međusobnim naporima doveli do potpisivanja Ohridskog sporazuma, 13. avgusta 2001. godine. Efikasnim delovanjem NATO i EU, uz maksimalnu suzdržanost državnih organa Republike Srbije i SR Jugoslavije, tokom 2001. godine izbegnut je veći sukob u južnoj Srbiji nakon pobune etničkih Albanaca.[10]

Interesi NATO za priključenje zemalja Zapadnog Balkana su sledeći: geostrategijski razlozi – ojačano južno krilo NATO, delovanje prema Bliskom Istoku i Centralnoj Aziji, stabilizacija regiona, odgovor na krize, smanjivanje uticaja Rusije. Prijemom Albanije, Hrvatske i Crne Gore obezbeđen je izlaz na Jadransko more. Bezbednost Mediterana inte-

[10] Zoran S. Šijan, op. cit, str. 374-377.

gralni deo evroatlantske bezbednosti, posebno u smislu znatnih resursa koji se prevoze brodovima te aktuelnih nemira na severu Afrike.

NATO se nalazi u stalnom procesu transformacije. Kolektivna odbrana i dalje predstavlja suštinu postojanja NATO-a. Ona podrazumeva ne samo potrebu za efikasnim, fleksibilnim i razmestivim vojnim kapacitetima, već i pripremljenost Alijanse za suočavanje sa novim bezbednosnim izazovima kao što su terorizam, oružje za masovno uništenje, sajber pretnje...

Od šest zemalja Zapadnog Balkana, tri su već članice NATO-a (Hrvatska i Albanija od 2009. i Crna Gora od 2017. godine), a dva su u procesu traženja članstva (Bosna i Hercegovina i Makedonija). Predstavnici tzv. Kosova su izrazili želju da se pridruže NATO-u, ali obzirom da sve članice NATO-a ne priznaje tzv. Kosovo kao nezavisnu državu (Grčka, Rumunija, Slovačka i Španija), proces kretanja ka članstvu nije mogao ni otpočeti.[11]

Republika Srbija sarađuje sa NATO u okviru programa Partnerstvo za mir. Srbija se opredelila za politiku vojne neutralnosti, nakon što je u decembru 2007. godine, u Narodnoj skupštini usvojena Deklaracija o Kosovu.[12]

Odnos NATO prema Republici Srbiji

Događaji na Kosovu i Metohiji kao i u Makedoniji su glavni katalizator razvoja sposobnosti Alijanse da učestvuju u upravljanju krizama. Suprotno krizi u Bosni, NATO se angažovao pre nego što su sukobljene strane došle u „pat poziciju".[13]

Operacija savezničkih snaga 1999. godine na Kosovu i Metohiji je i dalje prilično kontroverzna stvar u međunarodnim odnosima. Operacija je izvedena bez odobrenja Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Kina i Rusija su posmatrale problem između „Srba i Albanaca" kao unutrašnje pitanje suverene države i da tako izvedena operacija predstavlja opasan presedan u međunarodnim odnosima.

Američka administracija nije želela bilo kakva ograničenja tokom vojne operacije koje im je mogao nametnuti SB Ujedinjenih nacija.[14] Pre samog početka operacije, kao i kasnije, SAD su pokušavale da pronađu argumente kojima se potvrđuje mogućnost intervenciju čak i bez eksplicitnog odobrenja SB Ujedinjenih nacija.[15]

Savezništvo operacija je bila očigledno nelegalna iz perspektive međunarodnog prava. NATO i Vojska Jugoslavije su potpisali vojno-tehnički sporazum (Kumanovski spora-

[11] The UK and the future of the Western Balkans, House of Lords, Select Committee on International Relations 1st Report of Session 2017–19, United Kingdom, 2018, p. 15.

[12] U Rezoluciji Narodne skupštine o zaštiti nacionalnog suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije se navodi da "Narodna skupština donosi odluku o proglašavanju vojne neutralnosti Republike Srbije u odnosu na postojeće vojne saveze do eventualnog raspisivanja referenduma na kojem bi se donela konačna odluka po tom pitanju": http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729

[13] Zdenek Kriz, NATO after the End of the Cold War, Masaryk University. Brno, 2015, p. 54.

[14] Naomi Weinberger, "Civil-Military Coordination in Peacebuilding: The Challenge in Afghanistan." Journal of International Affairs Vol. 55, N. 2, Hanover, Pennsylvania, USA, 2002, p. 254.

[15] Kent J. Kille,. Ryan C. Hendrickson,"Secretary-General Leadership Across the United Nations and NATO: Kofi Annan, Javier Solana, and Operation Allied Force." Lynne Rienner Publishers, Global Governance Vol. 16, N. 4, Coloradu, USA, 2010. p. 512. Lawrence S. Kaplan, NATO and the UN: A Peculiar Relationship, Columbia: University of Missouri Press, 2010, p. 174. u Zdenek Kriz, op. cit, p. 58.

zum) 9. juna 1999. godine kojim se „u cilju stalnog prekida neprijateljstava, bez saglasnosti međunarodne zajednice ne dozvoljava ulazak snaga SRJ i ostanak na teritoriji Kosova ili u Kopnenoj zoni bezbednosti." Prema rezoluciji SB UN 1244, njihov mandat je bio „uspostavljanje i održavanje sigurnog okruženja za sve građane Kosova i na drugi način izvršava svoju misiju; doprinos stvaranju sigurnog okruženja za građane, međunarodne organizacije, agencije i nevladine organizacije; obezbeđivanje odgovarajuće kontrole granica do dolaska civilne misije UN-a. "(UN SC 1999a) Rezolucija je usvojena sa 14 glasova za, uz uzdržanost Kine.[16]

Na osnovu Rezolucije 1244 SB UN, Kosovo je postalo protektorat Ujedinjenih nacija sa malom mogućnošću autonomne administracije.[17] Zakonodavnu i izvršnu vlast preuzeo je UNMIK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*), podržan od strane drugih institucija međunarodne zajednice uključujući i NATO. Izvršni organ odgovoran za implementacija rezolucije je bio specijalni predstavnik generalnog sekretara (UN SC 1999a).[18]

Nakon nekoliko godina međunarodnog protektorata, predlog Martiha Ahtisarija je predstavljen 2. februara 2007. godine i prosleđen SB UN 26. marta 2007. godine. U predlogu je definisano da Kosovo dobije „ograničenu nezavisnost" (UN SC 2007: par. 10). Nezavisno Kosovo je trebalo da i dalje ostane pod nadzorom međunarodne zajednice.[19]

Kosovski političari, 17. februara 2008. godine, uvereni u političku podršku Zapada, jednostrano proglašavaju nezavisnost Kosova koja je odmah priznata od strane SAD, a kasnije i nekih drugih država. Problem statusa Kosova formalno je rešen jednostranim proglašenjem nezavisnosti, uz prećutno odobrenje SAD-a i određenog broja članica Evropske unije. Ova akcija je sprovedena, međutim, bez prethodne rezolucije SB Ujedinjenih nacija. Nakon proglašavanja Deklaracije o nezavisnosti Kosova, NATO je nadgledao situaciju u regionu i sprečavao eskalaciju sukoba.[20]

Pitanje statusa Kosova je podelilo EU i NATO. Većina njihovih članova prihvatila je preporuku Ahtisaarija kao najmanje lošu od svih dostupnih alternativa i time priznala nezavisnost Kosova. Manji broj članica EU i NATO-a, pre svega Grčka, Kipar, Španija, Slovačka i Rumunija odbile su da priznaju nezavisnost Kosova.[21]

Snage NATO-a za Kosovo (*Kosovo Force – KFOR*) su raspoređene na prostor koji nije imao funkcionalnu infrastrukturu i pravosuđe, sa velikom stopom kriminala i trgovine ljudima, narkoticima i oružjem kao i izraženom nesigurnošću po građane. Posleratno Kosovo, karakterišu sukobi među kosovskim Albancima. Etničko nasilje je nastavljeno. Srbi i članovi drugih manjinskih grupa su bile pod napadom zvanično raspuštene Oslobodilačke vojske Kosova (OVK).[22]

---

[16] Zdenek Kriz, op. cit, p. 62.

[17] Kimberly Zisk Marten, Enforcing the Peace: Learning from the Imperial Past, Columbia University Press, New York, 2004, p. 44-52.

[18] Zdenek Kriz, op. cit, p. 63.

[19] Zdenek Kriz, op. cit, p. 64.

[20] Anton Bebler, op. cit, p. 72. u Zdenek Kriz, op. cit, p. 65-66.

[21] Anton Bebler, op. cit, p. 74.

[22] Cornelius Friesendorf , The Military and the Fight against Serious Crime: Lessons from the Balkans, Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes, Vol. 9, No. 3, 2010, p. 53-57. https://www.jstor.org/stable/26326213?seq=13#metadata_info_tab_contents

Na NATO samitu u Bukureštu u aprilu 2008. godine, zaključeno je da će se, u okviru operativnih zadataka KFOR-a, nastaviti saradnja sa svim akterima na Kosovu s ciljem pružanja podrške stabilnosti, demokratiji i multietničnosti. Pored toga, najavljeno je da je NATO spreman da odigra ulogu u primeni budućih bezbednosnih aranžmana. U junu 2008. godine, NATO je pristao da pomogne u raspuštanju Kosovskog zaštitnog korpusa i formiranju Kosovskih snaga bezbednosti i civilnih struktura za nadzor istih. Prvi zadatak je završen. NATO i KFOR trenutno sprovode drugi i treći zadatak u bliskoj koordinaciji i uz konsultacije sa relevantnim domaćim i međunarodnim institucijama.

NATO i SAD pružaju pomoć i obuku Kosovskih snaga bezbednosti, koji poseduje lako ali ne i teško oružje, kao što su artiljerija i tenkovi. Na sastanku ministara odbrane NATO-a u junu 2009. godine, doneta je odluka da se postepeno smanjuje veličina KFOR-a na „odvraćajuće prisustvo". Ministri su odlučili da je smanjenje opravdano zato što je poboljšana bezbednosna situacija na Kosovu. Odluku su možda izazvane povećanim potrebama u Avganistanu i na drugim mestima, kao i globalnom ekonomskom krizom. Zadaci koje je KFOR prethodno preduzimao, kao što je čuvanje granica i zaštita srpske kulturne baštine, postepeno su predati Kosovskoj policiji. KFOR kao i EULEKS[23], funkcionišu kao „statusno neutralna" tela, s obzirom da neke države članice NATO-a nisu priznale nezavisnost Kosova. Kosovo nastoji da se pridruži Jadranskoj povelji pod vodstvom SAD i da postane punopravni član. Jadranska povelja podstiče zemlje u regionu da poboljšaju svoju vojnu sposobnost i saradnju sa drugim zemljama Povelja, sa ciljem eventualnog NATO-a članstva.[24]

U deklaracijama sa NATO samita poslednjih nekoliko godina (Lisabon 2010. godine, Čikago 2012. godine, Vels 2014. godine, Varšava 2016. godine i Brisel 2018. godine) se ističe napredak Srbije u izgradnji jačeg partnerstva sa NATO-om što je od koristi za Alijansu, Srbiju i čitav region. Podržavaju evroatlantske integracije Srbije i spremni su za produbljivanje saradnje kao i eventualno članstvo u NATO. Pozicija vojne neutralnosti se ne posmatra kao prepreka u saradnji. NATO podržava i naglašava potrebu stalnog dijaloga i praktične saradnje Beograda i Prištine, normalizaciju odnosa i implementaciju postignutih sporazuma.[25]

Zadatak NATO je da održava krhki mir na KiM, koji je pod uticajem nekoliko svetskih i regionalnih sila. Rusija je jedna od osnivača KFOR-a ali se povukla 2003. godine. Moskva je uspostavila oficira za vezu u Prištini, koji je potčinjen ambasadoru u Beogradu, s ciljem zaštite srpske zajednice na Kosovu i Metohiji.[26]

NATO nastavlja sa tri osnovne aktivnosti u regionu Zapadnog Balkana: da spreči međuetničko nasilje i unapredi regionalnu bezbednost kroz operacije, partnerske programe i

[23] EULEX Kosovo (*European Union Rule of Law Mission*). Misija EULEX Kosovo je pokrenuta 2008. godine kao najveća civilna misija pod Zajedničkom bezbednosnom i odbrambenom politikom Evropske unije. EULEX radi pod odkvirom rezolucije 1244 SB Ujedinjenih nacija. Mandat misije je odobren do 14.6.2020. Cilj EULEX-a je da pomogne u uspostavljanju održivih i nezavisnih institucija vladavine prava.

[24] Steven Woehrel , Kosovo: Current Issues and U.S. Policy,Congressional Research Service, May 7, 2013, p. 2, https://fas.org/sgp/crs/row/RS21721.pdf

[25] Lisbon Summit Declaration, op. cit.; Chicago Summit Declaration, op.cit.; Wales Summit Declaration, op. cit.; Warsaw Summit Communiqué, op.cit.; Brussels Summit Declaration, op.cit.

[26] Ian Hope, The Western Balkans and the Revenge of History, Research Paper, No.142, NATO Defense College, Rome, 2017, p. 6. http://www.rieas.gr/images/balkan/natobalkans.pdf

proces članstva. Postojeće operacije uključuju prisustvo na tzv. Kosovu i Misije za vezu u BiH, Srbiji i Makedoniji. Ti akteri prate različite vrste u okviru akcionog plana za članstvo (*Individual Partnership Action Plan – IPAP*) sa svakom od država. Alijansa nastavlja da podstiče svaku državu da napreduje prema članstvo u NATO-a. Najveće i najduže prisustvo NATO-a na Zapadnom Balkanu realizuje se kroz vojnu misiju KFOR koja broji više hiljada vojnika (smanjeno sa početnih 55.000 pripadnika u 1999. godini) iz tridesetak država članica NATO ili Programa Partnerstvo za mir. KFOR ima brojne važne zadatke: pružanje podrške formiranju snaga bezbednosti, izgradnja i razvoj kapaciteta, pružanje podrške aktivnostima OEBS-a, EU, UN i drugim međunarodnih partnera, nadgledanje administrativne granične linije i sprovođenje zajedničkih patrola sa Vojskom Srbije. KFOR je garant sigurnosti za dve pretpostavljene pretnje: spoljne (srpske /ruske) pretnje kosovskim Albancima i interne (kosovski Albanci) pretnje kosovskim Srbima. NATO u Prištini ima Tim za savetovanje i vezu (*Advisory and Liaison Team – NALT*) koji pruža vojne i ministarske savete za formiranje Kosovskih snaga bezbednosti i Ministarstva odbrane. Tim koordinira izgradnju kapaciteta, obrazovanje, obuku i različite vidove podrške. Nato oficir za vezu u Skoplju (od 2012. godine) obezbeđuje pravovremeno savetovanje odgovarajućih organa Makedonske vlade sa aspekta bezbednosti i odbrane i članstva u NATO. On je takođe angažovan za podršku različitih misija NATO ako je neophodno i obezbeđuje stalno prisustvo NATO u Makedoniji. NATO ima zadatak da pomogne u sprovođenju reformi (političke, ekonomske, zakonske, vojne...) u pojedinim zemljama u cilju članstva. Prolazak kroz MAP traje godinama. Crna Gora je 2010. godine započela MAP procese, 2015. je pozvana da započne završne pregovore a proces pristupanja NATO-u je realizovan 2017. godine. Vojna i savetodavna misija NATO u BiH se, takođe, suočava sa brojnim izazovima.[27]

Srbija je trenutno, imajući na umu tempo reformskog procesa i teret istorije, institucionalno i deklarativno daleko od NATO-a. Protivnici članstva pozivaju se na bombardovanje od strane NATO-a, na pitanje kredibiliteta i samopoštovanja Srbije u slučaju aspiracije na članstvo, kao i na činjenicu da zemlje EU-a koje nisu članice Saveza manje izdvajaju za obranu (otprilike 1,8 posto BDP-a), dok zagovaratelji članstva pre svega ističu strateški interes zemlje u smislu stvaranja mosta prema EU-u, imajući na umu da zbog posebne istorije regiona svaka zemlja prvo mora ući u NATO i pružiti sigurnosne garancije da bi postala članicom Evropske unije.

Engus Lapsi (*Angus Lapsley*) je zaključio da je vrlo verovatno da Srbija dugo vremena, a možda nikad, neće videti NATO kao svoju budućnost. Džonatan Ejl (*Jonathan Eyal*) opisao je NATO kao „izvoznika bezbednosti u regionu Zapadnog Balkana". Naglasio je eventualno članstvo neće ukloniti tenzije između zemalja članica ali će se ispoljavati na političkom, ne i na vojnom, planu.[28]

Zaključak

Region Zapadnog Balkana, koji i dalje pati od nasleđa ratova devedesetih godina prošlog veka, još uvek je veoma osetljiv na određene izazove i pretnje. Različiti, a ponekad i suprotstavljeni uticaji stranih sila na Balkanu mogu dovesti do nestabilnosti regiona

[27] Ian Hope, op. cit, p. 10-15.

[28] The UK and the future of the Western Balkans, op. cit, p. 16.

u kratkom i srednjem roku. Region poslednjih godina karakterišu rastuće podele, slabljenje regionalne saradnje i jedinstva.

Zapadni Balkan se nesumnjivo, već duži niz godina, suočava sa ozbiljnim izazovima za svoju bezbednost. Rastuće tenzije na međunarodnom nivou i ponovno uspostavljanje geopolitike i rivalske sfere interesovanja predstavljaju izazov za region Zapadnog Balkana.[29]

Spoljnopolitički prioriteti većine država Zapadnog Balkana poklapaju se u nekoliko segmenata. To su evropske i evroatlantske integracije, poboljšanje odnosa sa susedima i potreba jačanja uloge ovih zemalja u međunarodnim organizacijama. Sve države Zapadnog Balkana, sa izuzetkom Republike Srbije, jasno su opredeljene za članstvo u Severnoatlantskom savezu (NATO). To je stvorilo i sasvim novo geostrateško okruženje na Zapadnom Balkanu, jer su sve države, izuzimaju Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju i Srbiju već postale članice tog vojnog saveza.

NATO je, u poslednjoj dekadi dvadesetog i početkom dvadeset prvog veka, na prostoru Zapadnog Balkana znatno više delovao reaktivno nego proaktivno. U određenim situacijama, NATO je imao stabilizacionu ulogu. NATO je zaokružio čitav prostor Zapadnog Balkana, obzirom da u svim zemljama ima svoje predstavnike ili baze kao i sporazume koji mu omogućuju, u logističkom i strategijskom kontekstu, nesmetano funkcionisanje.

Izazovi za NATO u regionu Zapadnog Balkana nisu prvenstveno vojni. Sporadični manji incidenti su mogući dok su veći problemi, zbog prisustva NATO, malo verovatni. Postoji mogućnost nemira zbog socijalnih, ekonomskih problema i političkih sukobljavanja što bi se odrazilo na regionalnu stabilnost.

NATO reaguje efikasnije i brže nego EU, kako zbog komplikovanije strukture EU tako i nejasnog lidera, za razliku od NATO. Usled usporenog procesa pristupanja zemalja kandidata i opterećenosti EU drugim problemima (migracije, islamski terorizam...) uticaj na region Zapadnog Balkana će se više ispoljiti kroz NATO nego kroz pristupanje EU u pregovaračkom procesu. NATO je vojna, ali sve više i politička organizacija koja daje ocene o ispravnosti demokratsko-političkog kursa država izvan njenih granica.

Trenutne okolnosti u Evropskoj uniji su nepovoljne po zemlje kandidate usled različitih neslaganja kao što je npr. pitanje izbeglica. Odnosi između Rusije i Ukrajine, takođe, nepovoljno utiču na odnose u Evropskoj uniji kao i najavljeno napuštanje Evropske unije od strane Velike Britanije. Usled zastoja u proširenju EU, zemljama kandidatima se može ponuditi članstvo u NATO kao „privremeno rešenje“ dok se ne reše problemi ali nije isključena ni mogućnost da se članstvo u NATO nametne kao preduslov članstva u Evropsku uniju.

NATO će, zbog geostrateških interesa, ostati prisutan u rejonu Zapadnog Balkana i u narednom periodu. Bezbednost u regionu doprinosi bezbednosti i stabilnosti cele Evrope. NATO će, pored EU, pružati dalju podršku dijalogu „Beograda i Prištine“ i imaće važnu ulogu u implementaciji postignutih sporazuma. Insistiranje na demokratizaciji, regionalnoj saradnji te rešavanju međudržavnih sporova kao kriterijuma za članstvo dokaz je nastojanja NATO-a da aplicira svoje vrednosti kao i smanjivanja mogućnosti ponovnog izbijanja konflikata na Zapadnom Balkanu.

Zemlje Zapadnog Balkana treba aktivno podsticati da dalje razvijaju i ojačavaju međusobne veze formiranjem pragmatičnih regionalnih mreža saradnje radi rešavanja spor-

[29] Sandro Knezović, THE IMPACT OF NATO, Resilience in the Western Balkans (REPORT Nº 36), August 2017, EU Institute for Security Studies, Paris, p. 35.

nih pitanja. Sa druge strane, zemlje Zapadnog Balkana nisu sposobne da transformišu region u održivu i mirnu zajednicu država, kao što je slučaj u npr. Skandinaviji. Osim toga, međunarodna vojna i policijska prisutnost na nekoliko neuralgičnih tačaka (posebno na tzv. Kosovu) biće potrebna duži niz godina. Članstvo u EU i NATO trebalo bi da utiče na sprečavanje novih podela unutar regiona.[30]

Uprkos teškim istorijskim odnosima sa svojim susedima, aktuelnim neslaganjima sa predstavnicima tzv. Kosova, svojim istorijskim vezama sa Rusijom, mnogi Srbiju smatraju stabilnijom od nekih svojih suseda kao i pokretačem ekonomskog rasta za čitav region Balkana. Istovremeno, Srbiju smatraju važnom komponentom geostrateške konkurencije između EU, Sjedinjenih Država i Rusije na Zapadnom Balkanu.[31]

Odnos između Srbije i tzv. Kosova je krucijalan za stabilnost regiona i napredak prema evropskim integracijama. U poslednje vreme su sve aktuelnija razmatranja podele Kosova, razgraničenja teritorija i slično. Drugi faktor, pored Albanskog, koji se protivi podeli su kosovski Srbi koji žive južno od Ibra i koji čine skoro dve trećine ukupnog broja Srba na teritoriji Kosova i Metohije. Bez severa, oni ne vide perspektivu da ostanu na Kosovu i Metohiju što bi uzrokovalo napuštanje teritorije na kojoj žive. Stav Srpske pravoslavne crkve (SPC) takođe ne favorizuje podelu Kosova. Ostaje dilema, da li će, uprkos trenutnoj podršci stavovima Srbije, Kina i Rusija ostati principijelne po pitanju nezavisnosti Kosova.

Imajući u vidu sve navedene činjenice, moguća su tri modela odnosa Republike Srbije i NATO: članstvo u NATO, odbijanje članstva ili pozicija neutralnosti.

Eventualni razlozi ulaska u NATO ogledaju se u potencijalnim ekonomskim implikacijama, bržem ulasku u Evropsku uniju s obzirom na ispreplетenost kriterijuma za članstvo u tim dvema organizacijama te izgradnji sigurne i stabilne regije. Potencijalni ubrzani ulazak Bosne i Hercegovine i Makedonije u NATO dodatno bi izmenio bezbednosne prilike u regionu Zapadnog Balkana i, štaviše, stvorio sasvim drugačiju realnost gde bi Srbija ostala (samo)izolovana u odnosu na ostatak regiona kojem pripada. Takođe, treba nepomenuti i da članstvo u Severnoatlantskom savezu nije samo (geo)političko, već umnogome i ekonomsko pitanje. To se odnosi i na mogućnost novog privlačenja direktnih ekonomskih investicija. Takođe, najosetljivije pitanje savremene Srbije – položaj Kosova i Metohije neće biti rešen sam po sebi vojnom neutralnošću zemlje pa ni njenom oslonjenošću na druge aktere svetske politike (npr. Rusiju ili Kinu), što je i potvrđeno tokom proteklih godina. Srbija bi potencijalnim članstvom u NATO imala značajniju ulogu u određenim međunarodnim organizacijama i forumima, poput Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju.

Ulazak u NATO nosi sa sobom i troškove. Reforma sektora bezbednosti je skupa. Modernizacija i reorganizacija vojnih snaga u skladu sa NATO standardima zahteva velike godišnje budžetske izdatke (uobičajen je nivo od 2% BDP). Pridruživanje NATO-u podrazumeva slanje vojnih jedinica u mirovne misije i operacije širom sveta, što sa sobom nosi rizik od pogibije vojnika, a što se često izostavlja u javnim raspravama o NATO-u. U političkom smislu, zapadnobalkanske države bi se pridružile moćnom, ali ne uvek i popularnom klubu država, kako u inostranstvu tako i u vlastitoj državi. Agresija NATO na Saveznu Republiku Jugoslaviju, 1999. Godine, ima za posledicu većinski ne-

[30] Anton Bebler, op. cit, p. 76.

[31] Vincent L. Morelli, Serbia: Background and U.S. Relations, Section Research Manager, January 4, 2018, Summary. https://fas.org/sgp/crs/row/R44955.pdf

gativan stav javnog mnjenja u Republici Srbiji kada je NATO u pitanju te bi eventualno članstvo dovelo do unutrašnje nestabilnosti i podele u društvu. Takođe, članstvom u NATO opasnost od terorističkih napada bi se povećala što bi imalo negativne implikacije po bezbednost Republike Srbije.

Pozicija neutralnosti se, u aktuelnom trenutku, nameće kao optimalna model. Sa NATO treba iskreno i maksimalno sarađivati, razvijati najbolje moguće bilateralne odnose sa SAD, Rusijom i drugim svetskim i regionalnim silama, raditi na promeni imidža Srbije u svetu i sačekati „povoljniji istorijski trenutak".

Literatura

[1] Auerswald P., David. „Explaining Wars of Choice: An Integrated Decision Model of NATO Policy in Kosovo." International Studies Quarterly 48, N. 3, Oxford Academic, UK, 2004.

[2] Bebler, Anton. How to deal with the Western Balkans, 2008,

https://aab-edu. net/assets/uploads/2016/10/06-Anton-Bebler-anglisht. pdf

[3] Brussels Summit Declaration, 11–12 July 2018,
https://www.nato. int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm

[4] Đukanović, Dragan. Zapadni Balkan: Od sukoba do evrointegracija, Godišnjak 2009, Godina 3, Broj 3, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2009.

[5] Johnsen T.,William. Deciphering the Balkan enigma: Using History to Inform Policy, Strategic Studies Institute, U. S: Army War College, Carlisle, Pennsylvania,1995.

[6] Kaplan S., Lawrence, NATO and the UN: A Peculiar Relationship, Columbia: University of Missouri Press, 2010.

[7] Kille J., Kent. Hendrickson C.,Ryan.„Secretary-General Leadership Across the United Nations and NATO: Kofi Annan, Javier Solana, and Operation Allied Force." Lynne Rienner Publishers, Global Governance Vol. 16, N. 4, Coloradu, USA, 2010.

[8] Kriz, Zdenek. NATO after the End of the Cold War, Masaryk University. Brno, 2015.

[9] Lambeth S., Benjamin. NATO's Air War for Kosovo. A Strategic and Operational Assessment. RAND Corporation, Santa Monica, California, 2001.

[10] Lisbon Summit Declaration, 19–20 November 2010,
https://www.nato. int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm

[11] Luša, Đana. Politika širenja NATO prema Zapadnom Balkanu u dihotomiji racionalističke i konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa, Anali Hrvatskog politikološkog društva, Vol.9, No.1, Zagreb, 2013.

[12] Manulak, Michael. „Forceful persuasion or half-hearted diplomacy?" International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis, Vol.66, N. 2, Toronto, Canada, 2011.

[13] Marten Zisk, Kimberly. Enforcing the Peace: Learning from the Imperial Past, Columbia University Press, New York, 2004.

[14] Morelli L.,Vincent. Serbia: Background and U. S. Relations, Section Research Manager, January 4, 2018, Summary. https://fas. org/sgp/crs/row/R44955.pdf

[15] Rezolucija Narodne skupštine o zaštiti nacionalnog suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije, http://www.srbija. gov. rs/kosovo-metohija/index. php? id=80729

[16] Simić, Jasminka. NATO pred izazovima XXI veka, Međunarodni problemi, Institut za međunarodnu politiku i privredu br.4, Beograd, 2009.

[17] Simić, Predrag. Ilić, Gordana. Isaković, Zlatko. Krastev, Ivan. and Stanchev, Krassen. The European Union, NATO and their Southeastern European Neighbors, Institute of International Politics and Economics, Konrad Adenauer Stiftung, Belgrade, 2002.

[18] Svilar, Predrag. Zapadni Balkan“ – politički kontekst i medijska upotreba, Sociološki pregled, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2010.

[19] The UK and the future of the Western Balkans, House of Lords, Select Committee on International Relations 1st Report of Session 2017–19, United Kingdom, 2018.

[20] Friesendorf, Cornelius. The Military and the Fight against Serious Crime: Lessons from the Balkans, Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes, Vol.9, No.3, 2010, https://www.jstor. org/stable/26326213?seq=13#metadata_info_tab_contents

[21] Ham van.,Peter. Rostouci obtiže. NATO Review, Autumn, N. 3. 2005. (http://www.nato. int/docu/review/2005/issue3/czech/analysis_pr. html, Accessed November 4, 2014)

[22] Hope, Ian. The Western Balkans and the Revenge of History, Research Paper, No.142, NATO Defense Colege, Rome, 2017, p. 6. http://www.rieas. gr/images/balkan/natobalkans. pdf

[23] Chicago Summit Declaration, 20–21 May 2012,
https://www.nato. int/cps/su/natohq/official_texts_87593.htm? selectedLocale=en

[24] Šijan S.,Zoran. Uloga politika bezbednosti država Zapadnog Balkana u utvrđivanju spoljnopolitičkih prioriteta posle 2000. godine (doktorska disertacija), Fakultet političkih nauka, Beograd, 2013.

[25] Wales Summit Declaration, 4–5 September 2014,
https://www.nato. int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm

[26] Warsaw Summit Communiqué, 8–9 July 2016,

https://www.nato. int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

[27] Weinberger, Naomi. „Civil-Military Coordination in Peacebuilding: The Challenge in Afghanistan.“ Journal of International Affairs Vol. 55, N. 2, Hanover, Pennsylvania, USA, 2002.

[28] Woehrel, Steven. Kosovo: Current Issues and U. S. Policy,Congressional Research Service, May 7, 2013, https://fas. org/sgp/crs/row/RS21721.pdf